

Kabdebó Lóránt

Világtörténelem versben és eseményekben

Megközelítések Sutarski Konrád 85. születésnapján

A költő gondolatai a világtörténelemről

Lengyel költő? Mérnök Magyarországon? Két nép közös sorsa tanította tájékozódni a világot veszélyeztető történelemben. Régóta ismerem, még a Hetek költői összetartozása idején Ratkó József, a velem egy napon e világra született költő barátom mutatott be minket egymásnak. Most pedig, 85. születésnapján annak a költőnek a fordításában választom ki a mottót, amely személyiségét, költői pályáját és emberi állásfoglalását szememben legpontosabban meghatározhatja, akit itthon elsőként én közölhettem a *Napjaink* nevet kapott folyóiratban ifjúságunk idején. Tandori Dezső fordításában ekként jelenik meg a magyar költészetben az ünnepelt lengyel költő alakja.

Kancsal szerencse csöbrét-vödrét cserélgetve
hallgatjuk a szélkakas-kukorékolást
fülünkkel aszfalt-hornyokban földközelen
szerződéseket szálazunk botrányokat hüvelyezünk
Gyűrött újságokat kacsmarunk vissza a szemétből
hamut látunk a szavakban képmutatást szimatolunk

„Fertőzödünk fertőzgetünk”, folytatná, hogy végül bemutassa környezetünk hazug világát: „míg a kakas sikerekről kukorékol”. Ebben telt ifjúságunk, de ha kinyitjuk a televíziót, a híradások továbbra is ezt a körképet folytatják.

Lengyelül ugyan nem tudok, de a sorsot ismerem lengyelül, akárha magyarul gondolnám el. Összekötöttünk. Ami őt sújtotta, sújtotta a mi nemzettársainkat is. Ami fájdalmat olvasok ki verssé alakított történeteiből, mindazzal szerkesztőként és kritikusként magyar költők verseiben is találkoztam nem egyszer. Amitől pedig még most is, sőt most újra félni kezd, az magamat is, nemzetemmel együtt félelemmel tölt el a pillanatban is, amikor köszöntő sora-

KABDEBÓ LÓRÁNT (1936) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár.

imat alakítom. Látom, válogatott verseit olvasva, hogy nem egy nagy magyar költő fogadta barátjává, fordította élete során verseit. Most ezek áttekintése után benyitok két tanórára, amelynek alapját Konrád barátom gondolta el, és egyik legnagyobb magyar költőnk, Weöres Sándor alakította magyarul fogalmazottá.

Azért is Weöres két fordítását választottam, mert az ő munkamódszerét éppen Konrád mesélte el nekem. Láttá, figyelmével kísérhette, amint a nyersként kapott szöveget ceruzájával nyilakkal átigazítva, a hiteles szavakat megtartotta, csak az ő szemében versnek vélhető alakzatra segítette. Ekként úgy vélem, a két tanóra, amire beléphetünk e módszer által, valóban az emberiség történelmét formáló mozzanatok pontosan átgondolt megfigyelése.

Az első, meghatározó mozzanatot a földrajz alakulása indokolhatja. Mind-egyik – miként a mai – népvándorlás kiváltó oka földrajzi adottság, sőt még inkább az ásványkincsek, melyeket a föld mélye rejt: Sutarski tanár úr látomását Weöres tanár úr ekként formálja magyar nyelvű hallgatói számára *Földrajz-órájukon* már 1972-ben is?

Természetesen a földgömb még létezik
és becézve glóbusznak nevezhető

A kontinensek határai szilárdabbak
mint az államhatárok
a tengerek tartósabbak mint a hegyláncok
bár változik egyik is másik is

Sose lehet tudni hol lappang az országok kincse
az urán- és kőolajhelyekben
vagy tán hiányukban

Ennél pontosabban a földrajz okozta változások mozgatórugóit, azt hiszem, nem lehet szavakba önteni. Mikor mi alakította népvándorlások sorsát, hódítások okait, még egyetlen versben sem láttam összefoglalva. Törvénymondás, kőbevésett szavakkal, népvándorlás – verssé mozduló ritmusokban. És akkor, 1972-ben csak ültünk, és tanulgattuk a tényeket. Két költő meg is értette. Láttá és félte történelmi összefüggéseit. Csak oda kellett volna figyelni. A két költő átment a *Világtörténelemórára* is. „Ülünk hát némán... bámulva” a múlt vélt ideológiáit, „a fakuló zászlókat”. Higgyük, hogy „biztonságban érezzük magunkat”. Hogy mondta József Attila nemrégén? „holott a sírt, hol nyugszik atyja, kellene megbotoznia”. Miként hangzik a lengyel és magyar tanár urak 1972-es ironikus *Világtörténelemórája*?

Ezen az órán biztonságban érezzük magunkat
Nem a mi szemünket piszkálják ki nem ránk öntenek
szurkot s napalmot

nem nekünk kell támadni vagy védekezni
minden intrikát úgy szőnek hogy minket mulattasson
Kleopátra az orrát figyel
Katalin Raszputyin után szaladgál
Napóleonnak pedig nem szabad nőni
Előfordulnak szentimentális pillanatok is mint fegyverzaj
a Thermopülai-szorosban a Bourbonok lefejezése
az ilyen izgató események közben a katonáknak széles vállalai
a királynőknek tiszta bugyijai vannak
a bolhák nem ugrálnak ki az egyenruhákból
ide az osztályba semmilyen bűz nem jut el

A megtalált csontok hófehérek
a romok turistákat csábítanak
sok eltűnt nép országunkat még mindig szereti

Öreg tanárunk engedékeny s ezért a történelem alakításába
nem kell aktívan avatkoznunk
ülünk hát némán
a fakuló zászlókat bámulva
s várva hogy az osztályterem fölött függő napok közül
melyik fogyatkozik először

Ha a költő ekként érzékeli a földrajz és a világtörténelem alakulását, akkor természetesen megérti, várja és védeni akarja nemzetét az ily ironikus csapdával szemben.

Természetes, hogy a konkrét veszélyeztetettségre, a valóságos történelmi múlt összefogásaival, egymást segítéseinek sorolásával válaszol.

Két nemzet összeszőtt történelme

A Surján László alapította Charta XXI. és a Párbeszéd Házában megtartott Jean Monnet-estek meghirdetett törekvése a szomszédos népek történelmének összehangolása. Miután évezredes tapasztalat, hogy Európa nemzeteinek létformája változatlanul a nemzeti létük önállóságának a biztosítása, felvetődik egy ehhez kapcsolódó követelmény beteljesítése: a térség történelmének leírásában meg kell találnunk a múlt közösen megélt eseményeinek értelmezésében is az összehangolódást. Miután szörnyűséges háborúk és állandóan ellenséges békeidőszakok kötik „egymáshoz” az itt élő népeket, a nemzeti történettudományok természetükből következően éppen az egymás ellen fordító problematikát hangsúlyozzák nemcsak a szakma szintjén, hanem a különböző fokozatú iskolák tananyagaiban úgyszintén. És mindaddig, amíg ezen nem próbálunk okos magyarázatok keresésével, a „békévé oldja az emlékezés” gesztusaival

fokozatosan enyhíteni, addig egy összetartozó, önazonosságát magasabb szinten összehangoló, védelemre képessé váló európai összetartozásról még csak álmodni sem lehet.

A feladat nem a konkrétan feltárható ütközési pontok elhallgatása, hanem azok egymást kiegészítő magyarázatának a megteremtése. Az emlékezet sérüléseinek gyógyítása. Lehet erre szakmai bizottságokat is felállítani, konferenciákat összehívni. De lehet egyéni vállalkozással előkészíteni ezt az összehangolást. A Trianon utáni időkben Németh László merészelte például a nemzeti történelmekben sajtó sebeknek a népek összekapcsolását végiggondoló ábrándképét példává állítani.

Most pedig egy foglalkozására nézve mérnök, életművét ismerve neves lengyel költő, akit az utóbbi évtizedekben legjobb költőink fordítanak magyarra, az évtizedek óta Magyarországon élő Konrad Sutarski valósította meg. Igaz, hogy – mondhatjuk – „lengyel–magyar két jó barát”. Látszólag a leginkább problémamentesnek látszó nemzetek kapcsolódását választotta. Persze azt is mondhatja valaki: nem vagyunk szomszédok. De az igazság az, hogy az utóbbi évezred alatt majdnem mindig szomszédok voltunk, sorsdöntő pillanatainkban pedig mindig. Tehát épp elég okunk lehetne, hogy ellenségként vagy legalábbis vetélytársakként tekintsünk egymásra. Mégis: ha lehet példa Európa-szerte a szomszédok összehangoltságára, akkor éppen ennek a két szakrálisan gondolkodó nemzetnek a barátságát kell felmutatnunk.

A média egyik főszereplő problémája a Kelet-Közép-Európa összehangolásán munkálkodó, teljes Európában gondolkodó V4-ek jelenléte. Amikor Antall József a rendszerváltás után összehívásukra gondolt, egy mindegyik résztvevő állam emlékezetében hangsúlyosan jelenlevő középkori visegrádi királytalálkozó emléke munkálódott. Ugyanakkor, ha megnézzük magát a történelmi eseményt, megállapíthatjuk: három akkori nagy ország és három dinasztia elmentés igénye előzte meg a találkozást. A visegrádi király-konferencia a francia–olasz származású magyar király, Károly Róbert kezdeményezésére jött össze 1335 őszen. A luxemburgi dinasztiából utódai alatt a Német-római Császárságig nőtt cseh királyt, Jánost és a vele versengő Nagy Kázmért, a lengyelek egyik, méltán nagynak nevezett uralkodóját nemcsak kibékítette, hanem barátságban kötötte össze. És az eredetileg Bécs árumegeállító jogát kivédeni akaró kapcsolódás utóbb még Ausztriával is jó szomszédi kapcsolatot ért el.

És mi lett utána? Kázmér utód nélkül halván, a magyar Anjou Nagy Lajos bizony rossz lengyel király lett. De utóda, leánya, Szent Hedvig a lengyel nemzet egyik legemblematisabb, küldetéses uralkodója.

Bizony-bizony ezt kétféleképp, sőt többféleképp is lehetne magyarázni. De úgy elmesélni, hogy ez egyik felet sem bánthatja meg, sőt, mindnek büszkeségét fényezi – ehhez kellett egy baráti elbeszélő. Jó barátunk, a magyar irodalomnak is személyes résztvevője, Konrad Sutarski. Ahogy mi hívjuk: Sutarski Konrad.

Persze azt is lehet, hogy valamely uralkodóházak közötti konfliktust félmondatos tényként megemlítve, továbbfutunk rajta. De annak az lehet a következ-

ménye, hogy ha az adott szereplőkre valaki rá akar kérdezni, akkor egyik nemzeti történetírásban sem kap feleletet. Említsem ennek egy a lengyel–magyar történelemre vonatkozó esetét. Egyik folyóiratunk Hunyadi Mátyás évfordulós számra készült. Benne Jagelló Szent Kázmér és Mátyás király konfliktusát is meg kellett írni. Arról, hogy a lengyel király egyik fiát már a cseh trónra helyezte, a másikkal, Kázmérnak pedig kinézte a valahai I. Ulászlónk révén korábban már megvolt perszonálunió visszaállítását. Kázmért Vitéz János prímás és Janus Pannonius pécsi püspök és több főúr biztatta, ugyanis elégedetlenek voltak azzal, hogy Mátyás a török háborúhoz háttérrel keresve, európai hadszíntereken háborúzott. A magyar változat: Mátyás hazaszaladt, kiegyezett a lázadó főurakkal, és ahelyett, hogy megütközött volna Kázmérral, szép csendben becsalogatta, kedvét szegte, majd Nyitra váránál körbezárta, és békét kötött az apa-királyal. Kázmér pedig rájött, hogy a keresztények ne egymás ellen háborúzzanak, hanem egyesítsék erőiket a keresztények ellenségei ellen. Azaz védjék együtt Európát. Felhagyott a királyi cím vadászásával, és szent életre tért. Feltehetően jó lengyel utóda lett volna apjának, de sajnos már hamarabb meghalt korai betegségben.

Végül is inkább lengyel barátainkat kértük, hogy segítsenek, vagy írják meg ők a tanulmányt. Erre érkezett Bogdán Adamczyk OFMConv PhD ismeretterjesztő tanulmánya, amely Kázmér életszentségét a magyar hadjárat előttről eredezteti, és hamis propagandaként írja le azt a beállítást, hogy Corvin Mátyás békésen kerülte az összeütközéseket, meg leírja, hogy a magyar főurak bizony abszolutorikus törekvései miatt fordultak koronás királyuk ellen. Egyetlen jelző („hamis”), és máris megváltozik a király karaktere. Írta is kísérő levelében, hogy valószínűleg nekünk nem fog tetszeni Mátyás király ebbéli beállítása. Mi ellenben éppen a nézetek megismertetése céljából az ő írását, az ő általa használt jelzővel küldtük be a szerkesztőnek. Induljon, ha kell vita, a magyar–lengyel összetartozás érzése van olyan erős, hogy nem szorul kozmetikázásra vagy elhallgatásra. De ha jobban odafigyelünk, a kétoldali elbeszélés nem is zárja ki igazán egymást. Sőt kiegészíti. A hadvezér király és a szentéletű trónörökös története összeszöhető. Csak meg kell keresni az egységes történelemmondás technikáját. Erre vállalkozott most Sutarski Konrád barátom. Mégis, mielőtt belefognék a könyv méltatásába, mindezt el kell mondanom. Csak így érthető, miért tartom fontos és példamutató alkotásnak a bemutatás előtt álló könyvet.

De térjek rá most már Konrád régi barátom nagyszerű könyvére. Lényegi és példázatos kísérleti szempontjára. Ugyanis hasonlóképpen gondolkozunk, ahogy én – a két nép múltjából vett egy-két jelenethez kapcsolódva – elgondolom közös múltunkat, akként vizsgálódik, és azt valósítja meg a maga elbeszélte történeteivel Konrád is.

Mi, magyarok, úgy-ahogy mindig ismertük történelmünket, remélem, a mai fiatalok is tudnak annyit róla. Feltételezem, hogy a lengyel fiatalok is hasonló-

képpen vannak saját történelmükkel. Sutarski ezt a két tudást szerencsésen összetolja könyvében. Amikor itt történik valami, leírja, mi történik túl a határon, és viszont. És ebből alakul ki a két nemzet szakrális összehasonlíthatóságának mibenléte.

Vegyük a kereszténnyé válás első mozzanatát. A két király koronakérését a pápától, a nagy tudós hírében álló II. Szilvesztertől. Mesék, legendák alakítják ennek eseményeit. III. Ottó, a Rómáért rajongó ifjú német császár, a pápa neveltje és barátja hozná el Aachenből, Nagy Károly sírjából az első nyugati keresztény császár valahai koronáját. Persze azzal a szándékkal, hogy mestere ezzel őt koronázza meg császárrá. Közben megérkezik a lengyel küldöttség. Előbb, mint a magyarok. Szilveszter felismeri, milyen fontos a Kelet-Közép-Európai térség, oda is szánja a szent jelvényt a jövevény kérőnek. Közben álmodni lát. Jönni fog az újabb kérő. Tőle rettegetek nemrég Nyugat-Európa egymással is hadakozó nemzetrészei. És végül Európa békéjét biztosítandó a magyar királynak küldi a pápa a csodás ajándékot. És senki nem ellenzi. Hiszen István talán az utolsó uralkodó, akit Bizánc is meg Róma is mindmostanáig szentnek ismer el. Legyen béke köztetek. Hogy az a korona nem az a korona, amelyet a magyar nemzet a maga Szent Koronájaként tisztel, és még ma is, köztársasági államformánk nemzeti jelképeként nemzetünk címerében mutatja fel. Amely ott jelképezi a keresztény európai nemzetet parlamentje legékezebb helyén. (Amit magam mindig csakis térdet-fejet hajtva tisztellek meg, ha közelében elhaladok, pedig térdem megrokkantában van, de ezt ki nem hagyhatom. És csatoljam ide a jelenetet, amint a nagy festő Schéner Mihállyal távozván az ő születésnapja tiszteletére adott vacsoráról, amelyet az akkori házelnök adott, megálltunk a Szent Korona előtt, én, az örmény szertartású római katolikus térdet-fejet hajtván, ő, az evangélikus, fejével tisztelgően bólintva köszöntöttük nemzeti létünk szent szimbólumát.)

És Szent István az uralkodásra képtelenné tett unokatestvér gyermekeit hova küldi sürgősen, Árpád véreinek szent folyamatosságát biztosítandó? Szent László édesanyja lengyel királylány volt, unokája pedig az egyik legjelentősebb bizánci császár. Legendák? Tények! A keresztény Európa teljessége ezekben az évszázadokban születik és szilárdul meg.

Nagyjából mindezeket tudtuk, Konrád könyvében most nemzeti tudatunk részeként fogalmazódik meg. És ekként folytatódik közös történetünk: két mártír Jagelló királyunkkal, I. Ulászlóval a várnai csataterén, majd a nyári hirtelen zivatarban oly igen megduzzadt Csele patakba fulladó II. Lajossal a mohácsi tragédiában.

És ha a korai – ki tudja milyen eredetű – halál nem viszi sírba a már Bécsben székelő Hunyadi fiát, a lengyel királyokkal is megbékélt Mátyást, utóbb pedig Báthori Istvánt, talán Bécsben is meg Moszkvában is magyar-lengyel királyok alakíthatták volna a keresztény világ történelmét.

Mégis, amikor Bécs végveszélybe került, a török nagyvezír ábrándját az egyik – talán utolsó – nagy lengyel király, Sobieski János törte meg. A Kahlenberg

ma is zarándokhely, ahova a XX. század talán legnépszerűbb, lengyel származású pápája éppúgy elzarándokolt, mint jómagam családdal, hátát adva Istennek fiam karambolos gyógyulását követően, amikor a Bécsben operáló nagyszerű sebészhez kontrollra eljuthattunk. Persze a hűség nem történelmi kategória: évszázadra rá a megmentett Bécs Habsburgjai is asszisztáltak Lengyelország többszöri felosztásakor.

Aztán még egyszer a lengyeleknek köszönhetjük, hogy a bolsevik internacionalizmust Varsó alatt megállította az időben megérkezett magyar töltényekkel az újjászülető Lengyel Köztársaság.

Nyugat, amelyik sohasem ismerte meg a vörös terrort, nem is tudja értékelni a lengyel kettős ellenállást a barna és a vörös támadás idején. De szerencsére akkor egy pillanatra újra közös volt a határunk, és a lengyel menekülteket szeretettel és munkalehetőséggel befogadta a magyar nemzet. Származásra és vallásra való tekintet nélkül. Ezek a tények ma már talán ismeretesebbek mindkét országban. De azért a katyni mártír katonatiszt árvája, Konrad Sutarski nem árt, ha könyvében ismét elbeszéli mindezt nekünk.

És még egyet! Hogy a lengyelek nemcsak a világháború utolsó évében kétszer is felkeltek a náci uralom ellen. Romokba temetkezve, majd pillanatok alatt újjáépítve eredeti formájában Varsót is, Gdańskot is. A Vörös Hadsereg csak nézte és várta, miként vérzik és pusztul megint egy jobb sorsra érdemes keresztény állam. De a lengyelek sem fogadták el a nyugati cinkossággal „eltolt” és „kicsipdosott” megszentelt földet. „Az elátkozott katonák” még a hatvanas évek elején is harcoltak a kommunista rend ellen. Tudtunk róla? Erről bizony beszélni kell! Egyszerre tudatosítja nálunk Sutarski könyve és a Lengyel Intézet új igazgatója, Joanna Urbańska sorozatos rendezvényeivel. De a mi láthatatlan ellenállásunkat sem ismerjük. Bár a Mindszenty meghirdette Mária-évet és az 1956-os népfőlkelést és szabadságharcot ma már a világ egésze a maga érdemén méltatja. És az egyik legfontosabb magyar regény, Száraz Miklós György *Apám darabokban* című alkotása fog rá emlékeztetni, míg magyarul olvasnak irodalmat.

Miként a lengyelek folytatását, Szent II. János Pál pápa szerepét és Jerzy Popiełuszko keserves mártíriumát. Lázadást, tüntetést, válaszul sortüzeket, puccsot. Hiszen a hetvenes évek elején Gdańsban a kiégett pályaudvart még magam is láthattam. És a Jaruzelski-puccs idején itthon éppen a Magyar Írószövetség kétnapos közgyűlése vitakozott. Szombat és vasárnap. A két nap között érkezett el hozzánk a rémes hír. Nálunk is lefagyott a világ...

Mert összetartozunk. És ez az összetartozás nem látszólagos, hanem lényegi. Ennek egyik tudatosítása Konrad Sutarski csodálatos kiállítású új történelemmesélése.

Konrad Sutarski: *Az emberi ellenállás stációi*. Budapest, 2018, Magyar Napló.

Konrad Sutarski: *Lengyelország történelme magyar vonatkozásokkal*. Budapest, 2018, Méry Ratio Kiadó.